

Taasiseseisvumine ja uued tuuled Kihnu kultuuris

Mehed teenisid siiski alati perele põhilise sissetuleku ja hoidsid kaua aega enda käes juhtivaid majandus- ja administratiivseid rolle (Rüütel 2000): varem küllavanem, hiljem kalurikolhoosi osakonnajuhataja, vallavanem, volikogu esimees, koolidirektor olid mehed (TF 1, 6, 10). Pärast Eesti iseseisvuse taastamist muutus olukord kardinaalselt. Aastast 2005 said vallavanemaks ja volikogu esimeheks naised: **Annely Akkermann** oli toimekas vallavanem, **Veera Leas** volikogu esimees. Viimaste kohalike valimiste järel on saare omavalitsust asunud taas juhtima mehed: vallavanemaks sai **Ingvar Saare**, volikogu esimeheks **Paal Põlluste**, naised jätkavad kultuurijuhtidena, aga ka volikogus.

Käesolev peatükk hõlmab peamiselt aega pärast Eesti taasiseseisvumist, osalt ka 1980. aastaid, mil mitmed uued protsessid alguse said.

7.1. Järsumäe Virve ja tema laulud

Kui uuemate külalaulude sepitsejad oli vanasti mehed nagu mujalgi Eestis, siis tänapäeval on kahtlemata kõige viljakam ja ka kõige kuulsam laulutegija **Virve Köster (Järsumäe Virve)**. Paljud tema laulud on saanud üle Eesti tuntuks. Kuigi Virve elu kulges suuremalt osalt möödunud sajandil, langeb selle kõrgperiood just vaadeldavasse aega.

Virve-Elfriide Köster (neiupõlvenimi Havik) sündis 1928. aastal Pärnus, suure osa oma elust elas Manijal. Noorena oli tema unistuseks lastekirjanikuks saada, mida rasked ajad ja puudulik kooliharidus aga ei võimaldanud. Virve on sünnitanud kaks poega ja kaks tütart, üks poeg suri noorelt. Lisaks oma lastele on ta andnud olulise panuse ka vanema tütre Hilja tütarde ja noorema tütre Urve vanema poja kasvatamisse, kes on saanud talle väga lähendasteks.²⁶

Laule hakkas ta tegema oma rõõmuks, kokku suudab ta neid tänaseks loendada üle kaheksaja. Laulud sünnivad hetkeinspiratsiooni mõjul, tekst ja viis korraga.

²⁶ Virve elust lähemalt vt Laanem 2009.

Järsumäe Virve lapselapsed ja lapselapselapsed. Erakogu

Järsumäe Virve ja Jaani 60. pulma-aastapäev. Olev Mihkelmaa foto 2010

Sõnad kirjutab üles, viisi jätab aga meelde – noodikirja ta ei tunne. Varasemad laulud jutustavad peamiselt oma elu juhtumustest, perekonnast. Kõik laulusõnad kirjutab Virve vihikutesse, iga laulu all on märkus, milline on parajasti ilm, millised tööd käsil jne. Selle taga võib tunda teatavat traditsiooni: samalaadseid märkmeid laulude juures võib leida ka vanades Kihnu meremeeste laulikutes.

Igal pereliikmel, ka lapselastel ja hobuselgi on oma laul: „Olen hingega laste ja loomade külges kinni.” Väga liigutav on laul vanast hobusest, kelle Virve pidi tapale viima. Lindistasime seda ja nutsime koos. **VIDEO 9.** Kajastamist leiavad ka laiemal kõlapinnal sündmused, nagu Estonia hukk, Kurkse tragöödia, presidendi vastuvõtul käimised.

Virve on üle elanud mitu rasket avariid, nii maal kui merel. „Talub hästi valu ja raskusi,” ütleb kohalik arst. Raskustest aitavad Virve arvates üle saada töö ja laulud. Pärast rasket avariid Tallinnas haiglas olles tegi ta laulu palatikaaslase sünnipäevaks. Tema kõige populaarsem laul – „Mere pidu” – sündis pärast seda, kui ta kord raske paadiavarii läbi elas ja vaevu surmasuust pääses (TF 4).

Kogu pere on musikaalne. Mees Jaan mängib löötspilli, poeg Eduard, noorem tütar Urve ja tüträtütar Raina kitarri. Ka vanem tütar Hilja mängis hästi akordionit. Virve ise õppis mängima suupilli, mille lapsed kinkisid.

Katrin: *Veel 1988. jaanuaris pidasime Virve Köstri 60. juubelit Järsumäel kodus, Virve ei olnud avalikult veel ise oma laule esitanud, kuigi Kukerpillid olid mõne laulu ta käest saanud ja kuulsaks laulnud. [...] Ka folklooriansambli Kihnumuuga esinedes ta oma laule ei laulnud alguses. Tagasi rahvamaja juhataja olles kutsusin teda Sindi memme-taadi peole lauluseksi solistina ja sealt läks see asi lahti. Tunnustavalt mõjus Virvele ka Eesti Televisiooni võttegrupiga töö Virve laulude salvestamisel 1992. a. Ingrid Rüütli juhtimisel ja juhtuski nii, et Kihnu rahvas kuulis Virve laule ta oma esituses televisiooni ekraanilt esimest korda, uskumata, et see on tõsi* (Kumpan 2010: ERA II 56, 68). **VIDEO 9.**

Alguses levisid tema laulude viisid suuliselt ja sõnad käsikirjaliselt, kuid hiljem on neid levitatud meedias ning publitseeritud nii trükiste kui heliplaatidena, millel ta esineb koos tuntud muusikutega. Virve kuulsaima laulu „Mere pidu” laulsid 1984. aastal raadio ja TV vahendusel kuulsaks Kukerpillid. Aastal 2000 andis OÜ JOVI (Ü. Haljand) välja lauluvihiku 13 lauluga, viisid noodistas Ervin Lember. 2001. aastal ilmus duubelplaat 47 lauluga, mida ta esitab koos koos Aivar Teppo ja Olavi Kõrrega. Ka Astrid Böning ja Olavi Kõrre on Virvega palju koostööd teinud ja koos esinemas käinud. Koos esinesid nad ka filmis „Laulud mere tagant” (TF 14). 2006. aastal andis Koolibri välja CD ja vihiku *Kihnu Virve laulud*. Koos Olavi Kõrre ja tema ansambliga on 2007. aastal salvestatud ja publitseeritud CD album „Süda on nooruse värav”, kus leidub 19 laulu koos testidega. 2008. aastal osales Virve 80-aastasena üle-eestilisel suveturniiril „Mere pidu”, kus löid kaasa ka tema pereansambel,

Virve saadab tantsupeo tuld Kihnust Pärnusse. Olev Mihkelmaa foto

*Virve laulab pruudile.
Eino Pedaniku foto 2007*

*Virve pulmas tantsuhoos.
Eino Pedaniku foto 2007*

Audru Jõelaevanduse Punt ning ansambel Zorbas. Sellest kontserdist on ilmunud CD ja DVD „Kihnu Virve mere pidu“.

Aastatel 2009 ja 2010 järgnesid esinemised paljudes paikades üle Eesti.

Astrid Böning jutustab:

Nalja saab Virvega ikka. Tal on hea huumorisoon ja elu jooksul kogetu tõttu palju huvitavaid lugusid varuks. Autos on alati lõbus meeolu, kui me kusagile esinema sõidame. Tema elab ja hingab ühes rütmis oma laulude loomisega, seetõttu on need väga ehedad ega muutu kunagi üksluiseks. Kindlasti on ta teinud laule ka nendest hetkedest, mis me koos läbi oleme elanud. Elu on mitmevärviline, nii ka Virve laulud. Tal on traagilisi laule, laevahukust ja muudest õnnetustest, on armastusest, on aastaagadest, on ka naljalugusid. Tema lood on meloodilised, lihtsas keeles ja lähevad inimestele korda. [...] Virve on selline inimene, kes saab kõigest üle ja läheb edasi. Kui laval tekst meelest ära läheb, siis ta improviseerib teiste sõnadega. Kui teisi sõnu ka meelde ei tule, siis ta jätabki laulu pooleli ja teatab ausalt, et läks meelest ära, proovime uuesti. Tema eheduse ja aususe tõttu annab publik talle sellised asjad andeks, pigem toovad need eksitused teda rahvale veel lähedamale (Märka 2008).

Hiljem on ta esinenud koos teistegi muusikutega, tema alalisteks saatjateks on olnud aga Virve pereansambel – noorem tütar Urve, vanema tütre Hilja tütre Reene ja Raina ning Urve ja Raina lapsed.

Ehedus ja rõõmsameelsus on kindlasti Virve kõige võluvamad iseloomuomadused. Kuulajaid köidab ta lisaks oma lihtsatele lüürilistele lauludele siira, vahenditu suhtlemisega – oskus, mida ei valda ka paljud professionaalsed artistid. Ta ei häbene publikut ega tunne ka liigset aukartust. Tal on ka muuseas ka varasemaid lavakogemusi: nimelt on ta täitnud erinevaid rolle Kihnu rahvamajas lavastatud näidendites. 1980. aastatel on ta lühemat aega olnud ka rahvamaja kunstiline juht, astunud üles estraadistseenide karakterosades, kirjutanud tekste ise ja koos Leili Vahkeliga neid ka lavale seadnud. Lood olnud igapäevasest elust: sellest, kuidas hambaarsti juures või rannas päevitamas käidi jms.

Virve laulud ei lähtu Kihnu pärimuskultuurist. Nende stiil ja vorm on mõjutatud erinevate aegade levilauludest. Võib leida ka otseseid tsitaate nii värssides kui meloodiakäikudes, kuid need pole kunagi teadvustatud. Need lihtsalt kerkivad spontaanselt esile tema mälulaekast ja seonduvad hetkeloominguga. Ka ei ole tema laulud Kihnu murdes. Sellest hoolimata kuuluvad nad kindlasti Kihnu kultuuri, eriti varasemal loomeperioodil, mil ta laulud jätkasid omal moel kohalikku külalaulu traditsiooni, olles inspireeritud eelkõige enda, oma pere ja kodusaare elust ning sündinud mingi vahetu elamuse mõjul. Ta on teinud laule ka kogukonnaliikmete otsese tellimuse peale, näiteks nooriku ärasaatmise tseremoonia tarvis konkreetseks pulmaks. Nii sündis saarel üheks armastatumaks lauluks kujunenud „Kui öitsevad

Virve Köster pereansambliga Tallinnas Rahvusraamatukogus: Erik Nisu, tütar Urve, Virve, tütretütar Raina. Peeter Hütt / Tippfoto 2010. Folkloorinõukogu fotokogu

Järsumäe Virve tütretütar Reena koos Raina tütreaga. Olev Mihkelmaa foto

lilled". Pruudile tema kodust ärasaatmisel on ta laulnud ka laulu „Väike tüdruk", mille algselt oli pühendanud oma nooremale tütrele Urvele, kui see mandrile kooli läks. Kõige viimati tegi Virve laulu Raili Oadile tema palvel ja kandis selle ette tema pulmas 2007. aastal.

Kuigi mõnda Virve laulu teati, ei leidnud need algul kodusaares suurt tunnustust. Kihnus laiemalt tuntuks said tema laulud pärast seda, kui Katrin Kumpan korraldas kultuurimajas tema 70 aasta juubeli tähistamise, kus Virve eluloojutustuste ja intervjuude vahepaladena mitu ansamblit – lapsed, noored, vanemad naised – laulsid Virve laule. Mõnda laulu saatsid ja tantsuks mängisid Kihnu koolipoisid, kes panid hiljem aluse Kihnu Poiste ansamblile. Virvet tervitas ja luges ette tänukirja Kihnu volikogu esimees Elmar Randma, tervitasid ka mõned Kihnu naised. Ahto Nurk tõi tervitusi Tallinnast Salme Kultuurikeskuse lauluklubi poolt, mina omalt poolt õnnitlesin ja andsin üle meie salvestatud Virve laulude helikassetid, VHSi ja Kihnu *Vana kandle* I köite. Ametlikule osale järgnes tõeline Kihnu pidu. Pärast seda võis Virve laulude sõnu leida paljude naiste laulikuteist ja Virve oli laululoojana saarel tuntud.

VIDEO 9.

Virve tunneb hästi ka Kihnu pärimuskultuuri. Ta on olnud Kihnumua liige, laulnud ja tantsinud koos teistega. Kosjade lavastuses (**VIDEO 6**) näeme teda pruudi ema rollis. Hiljem on ta osalenud ansambli esinemistel oma lauludega. Koos Kihnumuaga on ta käinud Norras, Rootsis, Soomes, Moskvas, Lätis, Leedus, Arhangelskis ja Tšehhimaal ning Mark Soosaare ettevõtmisel Veneetsias.

Viimasel ajal on avalikud esinemised ning avardunud kuulajaskond mõjutanud tema loomingut ühelt poolt suurema esinemisvabaduse, teisalt aga ka teemavaliku suunas. Laulude temaatikas on hakanud populaarsuse kasvades pereelu ja konkreetsete sündmuste kajastuste ees domineerima üldinimlikud teemad – noorusnostalgia, armastus, loodus. Virve laulutekstides korduvad romantilised meeliskujundid sinine meri, sinijärv, liivaluited, rohelised männid, toomepuud, kullane või kahvatunud kuu, loojuv päike, sinitaevas, pilved, tähed, õitsvad lilled, valged roosid, vesiroosid, sinavad õied, ööbikud, valged luiged, valged kajakad, suveöö, jaaniöö, näkineid, haljendav aas, uduloor, lumised väljad, suudlused, kallima kuumad käed jne. Tema laulude peamine külgetõmbejõud peitub aga lüürilistes meloodiates. Need on enamasti rütmikad ja rõõmsameelsed, minoori kohtab harvem. Lemmikrütm on valss. Virve lihtsad laulud puudutavad paljusid inimesi, ilmselt täites neis mingit emotsionaalset nišši, millest jääb tänapäeva asises, heitlikus ja eduvõidujooksu-keskses elus vajaka.

Seega ka Virve on Kihnu naisena eriline, kuid sootuks teistsugune kui näiteks Marina. Esiteks on ta väga perekeskne, hea ema ja hoolitsev vanaema, vaesusest, raskustest ja õnnetustest hoolimata rõõmsameelne ja optimistlik naine, kes ise

pole avalikku elu korraldama kippunud. Puudulikule haridusele vaatamata on ta aga kindlasti erakordselt andekas. Üle-eestilise kuulsusega staari, kelle lood on tihti ka Elmari raadio soovisaadetes kõlanud, tegid temast tema laulud ning sellele aitasid kaasa ka tuntud artistid, kes tema laule laulda armastasid ja temaga koos ka ise populaarsust kogusid. Ta on saanud nii suureks rahva lemmikuks, et koguni poliitikud pole pidanud paljaks tema kulul oma populaarsust kasvatada.

Kihnus seevastu pole niisugune menu ja staatus sugugi kõigi poolt alati head vastukaja leidnud. Ta ei vasta ju eriti hästi Kihnu naise „ajalooliselt väljakujunenud mustriale”. 80-ndates aastates naise kontsert-tuurid väljaspool kodusaart omaloominguliste lauludega – see on Kihnu naise traditsioonilist rolli arvestades ikka midagi liiga enneolematut, tegelikult on see tavatu ka Eestis ja ehk koguni ainulaadne maailmas. Kuid eesti publik on teda armastanud ja täitunud on ka tema unistus – 82aastasena võis ta lõpuks pidada soolaleivapidu esmakordselt elus omaenda majas – kenas palkhoones, kuhu mahuvad ka pereliikmed. Paraku ei ole mured teda maha jätnud: novembris 2011 mattis ta vanema tütre, jaanuaris 2012 mehe. Jaan Köstriga kaotas Kihnu saar ka viimase lõõtsamehe, kes oli lõõtspillimängu omandanud pärimuslikul teel.

Järsumäe vanad. Erakogu

7.2. Mare Mätas (Uiõ-Matu Mare) ja Kihnu Kultuuriruum

Sihtasutus Kihnu Kultuuriruum (SA KKR) asutati pärase seda, kui Kihnu Kultuuriruum aastal 2003 kinnitati UNESCO suulise ja vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja. Selle juhatajaks sai **Mare Mätas** (sünd 1975).

Mare on isa poolt kihnlane, kuid üles kasvanud Pärnus. Kogu oma vaba aja veetis ta aga Kihnus vanaema ehk *mamma* ja tema tütre Marta juures, kes teda kohalike tavadega kurssi viisid ja talle Kihnu naisele vajalikke teadmisi jagasid. „Mamma oli minu vanatädi, isa tädi, kes tema üles kasvas. Minu jaoks oli ta võrdne vanaemaga ja isale ema asemel. Mamma elas Põlde talus koos oma tütre Martaga” (Mätas 2010). Alaliselt Kihnu tuli Mare aastal 1997, mil asus tööle valla juristina. 2002. aastal abiellus ta kihnlasega, Säärekülast Merässe talust pärit Olavi Mätasega. Tänapäevaks on Mare nelja lapse ema, mees on kaugsõidu meremees.

Haridustee on mul väga eriilmeline nagu 90-ndate aastate noorsoole kohane. 1998 lõpetasin erakõrgkoolis, mille nimi oli siis „Lex”, õigusteaduse eriala ning töötasin juristina ka õpingute ajal Tallinnas. Karjäär oli päris edukas, kuid valitud eriala oli minu jaoks igav, valitud eesmärgiga tulla Kihnu vallasekretäriks, kellel pidi olema juriidiline haridus. Töötasin ka Kihnu vallas 1997–2000

Mare Mätas Metsamaa külakeskuse uksele. Kärt Summataveti foto

Rahvusvaheline konverents „Individuaalne ja kollektiivne traditsionaalses kultuuris“ Tallinnas 05.11. 2005. Mare Mätas esineb ettekandega „20. sajandi Kihnu rätikud“.
Peeter Hütt / Tippfoto 2005. Folkloorinõukogu fotokogu

Mare Mätas perega: Anni, Martin, Mare, Olavi, Liis, Maria. Olev Mihkelmaa foto

juristina ja tegin oma esimesi kultuuri- ja haridusprojekte. 2002 lõpetasin Põllumajandusülikooli agronoomiateaduskonna kodumajanduse eriala ja tegin läbi ka Tartu Ülikooli pedagoogika kursuse, töötamaks õpetajana. Hetkel kuulun TÜ etnoloogia õppetooli magistrantide hulka, kuid lõpetamisega olen suurtes raskustes, ülikool on Tartus, mina Kihnus, raamatukogu ka seal. Lõpetamiseks oleks vaja vaid silmapaistvalt hea lõputöö kirjutada, milleks paraku väga aega napib (Mätas 2010).

Mare on SA KKR juhatajana teinud suurt tööd Kihnu pärimuskultuuri alalhoidmiseks ja hääbuvate kultuurinähtuste taaselustamiseks. Tema eestvedamisel on õnnestunud taaskäivitada Kihnu pulmakommete traditsioon, samuti on ta initsieerinud kadrikommete taastumist külades. Lisaks on ta edukalt käivitanud pilimängu õpetuse koolilastele. Tal on teeneid ka Kihnu rahvariiete kandmise elushoidmisel, eeskätt naise riiete juurde kuuluvate tekstiilide hankimisel. Sihtasutuse initsiatiivil ja toetusel on korraldatud mitmeid Kihnu saare elutegevust ja kultuuri puudutavaid seminare ning koostatud ja välja antud trükiseid, ms kihnukeelset ajalehte *Kyne*. On alustatud ka kihnukeelse *Tähekese* väljaandmist, kuhu lapsed ise kirjutavad lugusid. Marel on teeneid ka noorte kõrghariduse omandamisel: tema initsiatiivil sõlmiti Tartu Ülikooliga koostööleping Kihnu noorte tasuta koolitamiseks. Praegu on käsil uus suurejooneline projekt: Metsamaa talu rekonstrueerimine ja väljaarendamine külakeskuseks. Loodud on Kihnu käsitööpood internetis. Suvel 2010 ja 2011 korraldati nõukogude ajal populaarsetele Kihnu kaluritepäävadele pühendatud festival „Kihnu mere pidu“, mis tahetakse muuta traditsiooniliseks (lähemalt <http://www.kultuuriruum.ee>).

Sihtasutus on aidanud kaasa ka saare omanäolise kultuuri tutvustamisele välismaal. On toetatud ansambli Kihnumaa osalemist rahvusvahelistel folkloorifestivalidel Tšehhimaal, Slovakkias, Ukrainas, Põhja-Koreas, viimati UNESCO festivalil Jaapanis, osaletud on mitmes filmiprojektis:

Sel suvel olen läbi filminduse tutvustanud Kihnut mitmes eri riigis. Jaanipäeval filmisime lõunakorealastega, film on nähtav hetkel Hiina suurimas videoportaalis, lugu sellest oli ka Maalehes. Tegime ETV-ga saadet „Lauluga maale“, siis saksa telekanaliga filmi Baltimaadest, sh Kihnu saarest – algas Marjuga, kuid õige pea muutusime peategelasteks meie Margega: kõrdikudumine, leiva- ja õlletegu, mootorrattasõit jms. Filmiti helikopterite pealt ja kraanadega maa pealt kolmel korral, viimati 16 tundi järjest. Ei ole nii uhket tehnikat varem Kihnus näinud. [...] Järgmine nädal tuleb prantsuse telekanal filmi tegema. Kihnlaste uksed on kaamerameeste eest suletud, ei julge enam kellegi poole pöörduda, nii tüdinud on kõik ja ei lase ennast enam raha eest ka filmida. [...] Ootame siin pikisilmi sügist, sest jõuvarud ikka täitsa otsakorral. Kahju sellest, et talvel ei taha meie päriselu enam keegi näha ega filmida... (Mätas 2010)

Olev Mihkelmaa fotod

Marest on saanud tõeline tänapäeva Kihnu maa sool, kes on samal ajal säilitanud ka traditsioonilise Kihnu naise rolli. Annely Akkermann kirjutab temast:

Lapsest saadik Kihnu elus osaledes on ta omandanud kõik väiketalus vajalikud tööd, alates põllupidamisest ja loomakasvatusest, lõpetades kihnu traditsioonilise toidu valmistamise ning käsitööga. Samuti on ta omandanud kihnu keele, laulud ja tantsud. Mare on üks väheseid oma põlvkonna naisi, kes koob oma naisperele kõrdid (kihnu seelikud) ise. Tema talu on tänapäeval saarel üks vähe-seid, kus veel loomi peetakse ja endale toitu kasvatakse.

Mare on olnud alates 2004. aastast ametis SA Kihnu Kultuuriruum juhatajana. Vahepeal on sündinud tema kolm tütart. Lapsehoolduspuhkuse ajaks ei leitud Marele asendajat, aga ta ei jätnud juhataja ülesandeid unarusse, vaid täitis neid vabatahtlikuna edasi, ilma palgata, laste kõrvalt. Enim aega ja energiat on kindlasti nõudnud rahvaliku pilliõppe korraldamine ja viiulimängu traditsiooni taaselustamine Kihnu saarel.

Mare on väga tähtsaks pidanud akadeemilise hariduse omandamist. Tema hariduskäik on mitmekülgne, kuid alati on Mare pidanud silmas Kihnu saare vajadusi. Peale õigusteaduse õppimist oli ta Kihnu valla juristina ametis maade tagastamisega, tema koostatud olid mitmed esimesed Kihnu valla põhidokumendid. Hiljem õppis kodumajandust, nüüd peab väiketalu ning puhub avalikuks kasutuseks ostetud Metsamaa talus elu sisse kogukonnakeskusele. Peale õpetajakoolituse läbimist asus Kihnu Koolis õpetama ühiskonnaõpetust ja ajalugu.

Mare mitmekülgne haridus, suur lugemus, kogukonnakultuuri kandjaks olemine, lisaks üdini positiivne ellusuhtumine ning avatud suhtlemismaneer on temast teinud Kihnu kõige hinnatuma giidi. Alatihi palutakse tal kodusaart tutvustada kõige väarikamatele külalistele, kes erinevatel põhjustel saart väisavad. Marel on küll väga palju muud tegemist, aga vastutulelikkus ei luba tal ka ära öelda. Mare on hinnatud ettekandja pärimuskultuuri lastel konverentsidel. Samuti oodatakse teda ansambliga Kihnumua paljudele folkloorifestivalidele nii Eestis kui ka välismaal. Tema kodus on olnud külaliseks palju etnolooge, keeleteadlasi, muusikuid, filmimehi, kunstnikke, ajakirjanikke ja kultuuriurijaid (Akkermann 2011).

Palusin ka Marel kirjutada mõned read selle kohta, mida kultuuriruumi juhtimine talle endale isiklikult on andnud, kust tulevad ideed ja miks ta üldse sellise koorma endale kaela on võtnud ja seda järjekindlalt veab. Mare:

Kihnu Kultuuriruumi juhtimine on pidev õppimine väga headelt õpetajatelt, samuti suur võitlus ellujäämise nimel ning toimetulemine alarahastatuse tingimustes. Viimane ülesanne on just raskeim, sest KKR on nüüd talukompleksi omanik ning paljude oluliste projektide elluviija saarel, milleks nõutav omafinantseering. KKR puudub ressursid kvaliteetse tööjõu palkamiseks toimimaks

Kolmõpuari. Mare Raili Oadi ja Meelis Lease põlmas 2007. Ingrid Rütli foto

Ingrid Rütli foto 2007

Eino Pedaniku foto 2007

Mare Mätas on hinnatud giid. Olev Mihkelmaa foto 2009

veelgi efektiivsemalt. Paneb endaltki teine kord aru pärima, et kas see pidev võitlemine ellujäämise pärast ning ületöötamine parema tuleviku nimel on ikka vajalik, kuid pärast selliseid mõtisklusi tundub, et ikka on vaja pingutada. Üks efektiivne sihtasutus või inimene suudab palju luua, tekivad töökohad ning lisateenimisvõimalused teistele kihnlastele – pilliõpetajad, raamatupidaja, projektijuhid, kokad, koristajad pillilaagrites jpm, ühekordsed lepingud, mis kihnlastega aeg-ajalt sõlmitakse ühe või teise töö tegemiseks.

Teiseks jääb ja on jäänud ehk sellest tegevusest jälg maha, millest ehk ka kõigil kasu: pulm, uue põlvkonna külapillimeeste kasvatamine, „Kihnu mere pidu” jpm. Olen mõelnud, et kui need tegevused päevapealt lõppeksid, jääks järgi ikka suur tühimik küll. Sihtasutus KKR on paljude ettevõtmiste teerajaja, eeskuju. Parim näide on õnnestunud pillilaagrid, millel on nüüd tohutult järgijaid: Veera alustab paralleelse tantsulaagri tegemist, Soosaar alustab nn kihnu keele laagri tegemist, korraldab osavõtu Ahvenamaa pillilaagrist, Kihnu Mere Seltsil on käimas hetkel kalalaager Kihnus, kuhu kahjuks Kihnu lastel laagrite ülekülluse tõttu eriti huvi minna pole. „Kihnu mere pidu” oli eeskujuks augusti alguses toimunud Kihnu-Ruhnu mängudele, millest osavõtt oli tunduvalt väiksem, kuid paljud korralduslikud teadmised olid eelnevast üritusest kasuks tulnud. [---] Lõpetuseks: ideedest puudu ei tule. Elu ise pakub neid igal sammul ja sunnib tegutsema. Vahel täitsa kardan mõtlema jääda, sest ei ole jõudu ju kõike teha, peab ennast tagasi hoidma ja rahulikult rajal püsida proovima (Mätas 2010).

Mare on tüüpiline Kihnu naine – tubli ema ja abikaasa, töökas koduhoidja, Kihnu naise traditsioonilistest stereotüüpidest lugupidav, samas on ta tänapäeva inimene – haritud ja heade organisatsioonide võimetega teadlik kogukonna traditsioonilise elulaadi hoidja ja edasiarendajana, kes etendab Kihnu Kultuuriruumi juhatajana kogu saare elus väga tähelepanuväärset rolli.

7.3. Kihnu pulmade taassünd

Eriti tähelepanuväärne on asjaolu, et Mare Mätase initsiatiivil ja Kihnu Kultuuri-ruumi toel on taas hakatud pidama traditsioonilisi pulmi koos sellele eelnevate tavadega – kosjade ja noorikumajaga. 2007. aasta suvel toimus kaks traditsioonilist pulma. Esimene – Raili Oadi ja Meelis Lease oma oli teadlikult rekonstrueeritud kahepoolne pulm, selleks tegi filmijate tarvis stsenaariumi ja juhtis laulmist Katrin Kumpan. Ta oli õpetanud pulmalaule ka noortele naistele ja tüdrukutele. Soovijaid olnud rohkemgi kui ta õpetada võttis. Pulmalaulikuid oli arvukamalt kui vanades pulmades ja nende laulud kõlasid vägevalt. Sõnade meenutamiseks kasutas juhtlaulja ka käsikirjalisi tekste, nagu seda on pulmades tehtud palju varemgi, viiside-na kõlasid peamiselt ansambli repertuaaris aastate jooksul juurdunud kaks traditsioonilist viisikuju. Kes sõnu ei teadnud, kordas värssi. Mäletataval ajal eeslaulja ja kooriga laulmist ei olnud, sest pulmalaulikud teadsid sõnu peast ja laulsid kogu aeg kaasa või liitusid juhtlauljaga värssi esimestel silpidel. Nüüd tekkis lauludes tihti spontaanne eeslaulja ja kooriga laulmine, mis kordus järgmisteski pulmades.

Nuorikumaja. Ingrid Rüütli foto 2008

*Peig tõstab tantsu lõppedes nooriku
kolm korda üles*

*Umbrukad: Maarja Palu, Kristel Klein, Maris Valm, Erle Oad, Laivi Mätas, Maile Sutt, Liina Palu.
Ingrid Rüütli foto 2008*

Laulatus Kihnu kirikus: sörmused sõrme

Pulmategelased: raudkäsi ja raudkäenaine (Valdo ja Maire Palu), veli (Kuldar Merimaa), noorpaar (Talvi Lilles ja Jaanus Kott) ning peiupoiss (Vallo Palu) peiu kodus „tühja laua“ taga

Pulma juhtisid head pärimuse tundjad. See õnnestus hästi, hakkas noortele meeldima ning peagi korraldati samal suvel veel teinegi pulm, sedapuhku oli noorpaariks Talvi Lilles ja Jaanus Kott. 2008. aastal pidasid pulma Hedy Odintšenko ja Paal Põlluste, 2009. aastal Maile Sutt ja Lembit Lilletai. Kõik paarid olid juba aastaid koos elanud, mistõttu peeti ühepoolsed pulmad. Nüüd sooviti oma kooselu ametlikult vormistada ja pidulikult tähistada. Abielud registreeriti Pärnus, õnnistati Kihnu kirikus ja kinnitati seejärel vanade pulmakommetega. Kõik paarid võtsid ühiseks perekonnanimeks mehe nime.

Pulmad toimusid Kihnu Kultuuriruumi rahalisel toetusel, millega kaeti mitmeid pulmakulusid, mh püstitati erilised kergehitised pulmaliste toitlustamiseks ja tantsimiseks, maksti tasu pulma pillimeestele ja ansamblitele jms. Esimese pulma toetuse tingimuseks oli luba salvestada kogu pulmakorraldus videolindile. Lisaks vajadusele jäädvustada need ajaloo jaoks oli üks eesmärke ka saada üle vahepeal kihnlaste seas tekkinud tugevast ebausust, mille kohaselt filmimist on peetud halvaks endeks, arvatud, et abielu kas läheb lõhki või tuleb äärmiselt õnnetu (suulised andmed Mare Mätaselt jt; vt ka Rüütel 2000a: 174). Esimesest pulmast tehti kaks filmi: „Kihnu kosjad” ja „Kihnu pulm”, ka järgmised salvestati.²⁷

VIDEOL 11 katkeid 2008. aastal peetud pulmast.

Noorik, 1977. aastal sündinud Hedy Odintšenko (hiljem Põlluste) on kihnlane, peigmees 1970. aastal Pärnus sündinud Hiiumaa juurtega Paal Põlluste, kes tuli 2005. aastal saarele Kihnu Majanduse OÜ juhatajaks. Koos oli elatud juba paar aastat varem, kuid 2006. aasta jõuludeks koliti koos ehitatud ühisesse kodusse Lemsi külla. Pulmad olid ühepoolsed: jäid ära saajasõit nooriku järele ja kodunt ärasaamise tseremoonia, samuti pruudi kodus lauldavad laulud. Pulm algab noorpaari õnnitlemisega sadamas, kuhu see saabub laevaga Pärnust abielu registreerimiselt. Sadamas lauldakse ka põimik saajarahva sissesõidu- ja vastuvõtulauludest ning katkeid lauludest „Pulmamaja teretamine”, „Mis rahvas teie olete”, „Olgu õnne, et elada” jm, lisati ka omalt poolt uusi sõnu, mis olid varem valmis mõeldud. Sadamas lauldakse ka uuemaid laule ja tantsitakse. Pärast seda sõidetakse autodega kirikusse laulatusele.

Pruut pannakse uju alla pärast kiriklikku laulatust kohe kirikuõues. Samas ehitakse valgete palakatega pulma meestegelased. Pruudile seotakse kõige alla väike pearätt (endise valge tanu asemel), selle peale valge palakas, lõpuks uig, mis

²⁷ Vt TF 18, 19. Rež. Meelis Muhu, tootja Rühm Pluss Null, 2009. Mõlema „must materjal” on üle antud Eesti Rahvaluule Arhiivi. Teise 2007. aasta pulma salvestasime Eesti Rahvaluule Arhiivi jaoks koos Janno Simmiga ning 2008. aasta pulma koos Jaan Kolbergiga. 2009. aasta pulma jäädvustas Kihnu tantsude publitseerimisprojekti raames TÜ koreograafia õppejõud Angela Arraste. 2011. aastal salvestas ta koos Jaan Kolbergiga lisaks intervjuu Veera Leasega ning avaldas nimetatud materjalide põhjal väljaande „Üks pulmalugu Kihnust” (DVD I: Kihnu pulm koos kommentaaridega. Traditsiooni selgitab Veera Leas; DVD II: Maile ja Lembitu pulm Kihnus 2009).

„Me pruudipärga punume...” Hedy Odintšenko ja Paal Põlluste pulmas. Ingrid Rütli foto 2008

Rahvas pulmas. Taga paremal Maie Aav lapsega ja Mare Mätas. Eino Pedaniku foto 2007

kinnitatakse eest sõlega. Säilib kolmekordne peakatmine, kuid kolme sõle asemel piisab ühest.

Peig ütleb naljatades: „Et ta koju ei näeks minna” (et ta tagasi vanemate koju ei läheks, et abielu jääks püsima). Selline ongi olnud uju hilisem tähendus, pärast varasema kaitse-tõrjemaagilise tähenduse ununemist. Tseremooniat viib läbi selleks spetsiaalselt kutsutud Veera Leas, kes ühtlasi juhendab ka peigmeest, kuidas käituda kodu õuele jõudes.

Pikas pulmarongis sõidetakse kirikust sõidu- ja veoautodel noorpaari koju, peiupoiss läheb ees mootorrattal, tema järel limusiinis istub esiistmel raudkäenaine, taga noorpaar. Kodus viib raudkäenaine pruudi ukseni, ämm laotab maha valge lina ja peig tõstab pruudi linale. Tegevus toimub naiste õpetuste ja peiu lõbusate kommentaaride saatel. Pruut poetab linale münte, ämm korjab need kokku.

Uig lauldakse maha tavakohaste laulude saatel, ämma abistab tema kõrval seisev peigmehe õde (ämmal on käsi halvatud). Ta keerutab uigu kolm korda vastupäeva ümber pruudi pea ja asetab üles trepi käsipuule. Uju mahalaulmine algab tavakohaselt meieisapalvega, järgneb mingi uuem õnnesoovilaul, seejärel lauldakse värsse õpetuslaulust noorikule ning rituaalseid, maagilise sõnumiga uju mahalaulmislaule („Heida uig õrtele”, „Ära löö silmi tulele”), õpetus- ja kiidulaule peiule („Vahust valgem”, „Ratassäng”, „Kaitse noorikut!”), kiidu-, õpetus- ja hoiatuslaule noorikule („Nooriku virkuse õpetus”, „Kuula äia-ämma sõna”, „Mees ja meri katta” jm). Tsükkel lõpeb traditsiooniliste õnnesoovide („Kui ond õnnõ, siis eläge, kui ond tervist, tehke tüedä...” ja laua tagant väljalaulmisega.

Kuna laulmisel osalesid traditsiooni hästi tundvad vanemad naised, kõlas ka vanema viisikuju põhiversioon. Sealjuures nii vanema (kvardi ulatusega) kui ka uuema (kvindi ulatusega) viisi puhul tuli lauludes ette rütmivariante: kui värsis esines kolmesilbilisi sõnu, lauldi sõnarõhke säilitades.

Järgmine tähtis komme on veimede jagamine peigmehe sugulastele ja pulmategelastele. Seegi käib tavakohaste laulude saatel: algab kirstu lahtilaulmisega („Veimekirstu lahtilaulmine”, „Laeva lõhkumine” jm), järgnevad veimede ja nooriku kiitmised ja muud laulud aja täitmiseks, mh ahellaul „Luust sõlg”. Lõpuks tänatatakse lauldes veimede eest.

Saabub pulma tähtsaim hetk: pruudi tanutamine ja ehtimine noorikuks. Raudkäsi lööb pruudile tanuga kolm korda vastu pead ja loeb tanutamise sõnad. Seejärel pannakse talle pähe noorikutanu, millest peale ta loetakse abielunaiseks. Väga tähtsaks peetakse, et tanu saaks õigesti pähe, seda aitavad seada spetsiaalselt kohale palutud naised. Vahetatakse ka muud riided ja seotakse ette abielunaise põll. Järgneb nooriku esitlemine peigmehe suguvõsale: ta tantsib, tanu peas, nii peiupoisi kui ka peiuga, kätt näo ees hoides, mõlemad tõstavad tantsu lõppedes ta kolm korda üles.

Teisel päeval toimuvad tavakohased pulmanaljad. Oksjon vaimukate kommentaaride saatel on pikk ja lõbus. Veera Leas on siingi üks peategijaid, temaga koos on tema õde Veronika Nazarova, Kaie Lehtpuu ja 2007. aasta pulmade noorik Raili Laos. Nooriku *ponkside taotamine* (kommide murule heitmine ja korjajate veega kastmine) kujuneb suureks pulmanaljaks, mis kestab kaua ja milles lustivad nii lapsed kui ka täiskasvanud.

Noorikukannika ja noorikuviina jagamisel pakub noorik kodus küpsetatud leiva asemel poest ostetud torti, alkoholi valik on õige suur. Laual olevasse pesukaussi räti alla pannakse raha, rätte ja põlleriideid. Nii tasusid peiupoolsed vanasti veimede eest. Tegevust jätkub lõbusate vestluste saatel kauaks, sest pulmalisi on palju. Nagu juba ammu tavaks, osalevad selles kõik pulmalised, mitte üksnes peiupoolsed.

Pulmatoidud tehakse väliköögis, umbrukad (pruuttüdrukud) kannavad pidevalt toite laiali ja koristavad laudu. Süüakse nii toas kui spetsiaalselt ehitatud toidutaredes pikkade laudade taga, mis on rikkalikult kaetud ja tänapäevaste lauanoodega varustatud.

Pulm kestab kolm päeva, pulmamaja katusel on iga päev vastav arv lippe. Ratast ei tantsita, see on käibelt kadunud, küll aga muid Kihnu tantse: Kihnu polkat ja valssi, kalamiest, kolmõpuari, neljõpuari, varõst, tõmbajurkat, sõrmõlugu, kihnu-muad, reilendrit, padespaani, üks-kaks-kolm-neli-viis-kuus-seitset, aissat, kaerajaa-ni, aleksandravalssi jt. Tantsivad koos nii noored, vanad kui ka lapsed. Tantsitakse sadamas noorpaari oodates, kodus spetsiaalselt ehitatud tantsutares ja õuemurul. Pillimeesteks on varasemate viiuldajate ja löötsameeste asemel naiste akordioniansambel, kes musitseerib spontaanselt. Ka mandrilt on kutsutud muusikuid – Olavi Kõrre, Ülle Jantson jt.

*Maile Suti ja Lembit
Lilletai laulatus.
Olev Mihkelmaa foto 2009*

Sõrmõlugu Helyd Odintšenko ja Paal Põlluste pulmamaja õuel. Ingrid Rütli foto 2008

Teise päeva lõputoit on piimasupp. Kolmas päev on järelpulm. Suur osa külalisi on juba lahkunud. Süüakse järelejäänud toite, lõbutsetakse ja aetakse muidu juttu.

Kuigi vanad kombed on ammu kaotanud kunagise usundilise tähenduse, aitab traditsiooniline Kihnu pulm tõsta sündmuse pidulikkust, tugevdada ühistunnet, intensiivistada ühistegevust, käsitöö tegemist, rahvarõivaste valmistamist ja kandmist, laulu- ja tantsuoskust. Väga tähtsaks peetakse, et kõigil oleks lõbus. Tavakohaselt on pulmas ka vanad inimesed ja lapsed. Viimased tegutsevad omaette ja hoiavad ka pisemaid ning on ühtlasi aktiivsed osalejad tantsudes.

Traditsiooniliste pulmade õnnestumiseks on lisaks noorpaari valmisolekule ning heade laulunaiste leidmisele vaja veel palju muud:

Pulmõ tehes piäb sõpru olõma, kis jahti 'nalja' mõistvad ning märkäväd teha, piäb olõma, kis siol abi tulad kamandama enne pulmõ, pulmõ aegõs ning pärast koristama kua, piäb olõma kiegi, kis selle karja süetmise oma piäle julgõb võtta, piäb olõma neid, kelle käest uuri, kudas nied pulmad piäks olõma (vanu kombõsi), neid, kis veimi kuduvald, leibu-saiu tegäd, nuõrikumajas käüäd, kartuli kuõri aitavad, umbrukad piäväd tragid olõma ning pillimehed vägeväd. Meitel jagus neid kõiki ning meite arust olid meite pulmad ikka testest hulga paramad. Murõtsõma ei piäss me õnnõks selle pärast, kust suaja raha ca 300 inimese süetmiseks-juõtmisõks, selle iest kandis enämusõs uõlt SA Kihnu Kultuuriruum ning toetas kua Kihnu Vallavalitsus (Põlluste 2010). VIDEO 11.

Jouluaeg 2010 Kihnus lennukilt. Olev Mihkelmaa foto

7.4. Jõulud taas au sisse

Ka kalendripühade pidamine on saanud uut hoogu. Kadripäeval ja jaanipäeval on läbi aegade ikka au sees olnud põhilised vanad rahvakombed – kadripäeval maskeeritute andidekogumised, mis lõppesid ühise peoga, jaanipäeval tule tegemine. Neid pühasid peeti varem külade kaupa. Hiljem kasvas jaanipäev üle ühiseks paadipõletamiseks Linaküla rannas ning ka kadripäeva hakati vahepeal tähistama vaid peoga Kurase kõrtsis või rahvamajas. Kadrisanditamist külades on kohalikud kultuurijuhid (Veera Leas, Katrin Kumpan, Mare Mätas) teadlikult taaselustanud, jaanipäev ongi jäänud ülesaaareliseks ettevõtmiseks, kus viimastel aastatel osaleb pealegi hulgaliselt turiste, kes kipuvad varjutama kogukonnapeo ilmet.

Jõulud on alati olnud kiriklik, kogukondlik ja perekondlik püha. Kuna nõukogude ajal saarel kaua preestrit polnud, jäi ka kirikuskäimine vähemaks (eriti käib see meeste kohta, keda võis kirikus näha harva), pealegi olid jõulud üldse ideoloogiliselt taunitavad. Kuigi Kihnus peeti jõule ikka, ei olnud neil ometi sellist haaret ja ulatust nagu enne sõda. Viimasel ajal on jõulude tähtsus Kihnus oluliselt kasvanud, kusjuures omapäraselt on segunenud kiriklikud ning vanad ja uued kogukondlikud tavad.

Avaldan allpool väikeste kärbetega ka Rosaali Karjami kirja, milles ta annab elamusliku ülevaate 2011. aasta jõuludest Kihnus koos oma mälestustega varasematest aegadest, sh analoogiamaagiaga seotud jõulukommetest.

Tahan kirjutada tänavuse 2011. aasta jõulupühadest, mis algasid juba nädal aega enne jõule pensionäride peoga meie rahvamajas. Meid vanu oli isegi päris palju seal koos. [---] Kihnu vallal on buss, ainult igaüks peab teatama, kui vajab. Rahvamajas olid välja seatud lauad, mille äärde istuti, ja laual oli kringlid ning kohvi. Möödunud aastal olid ka verivorstid. Koolil ja noorematel oli esinemine. Peale selle tuli jõuluvana ja igaüks kutsuti nimepidi oma salmiga. Tiidu Mari laulis Kihnu meeste tehtud laulu „Tänavu jõulus märjad ajad, veega kaetud teed ja rajad...” Valla poolt oli ponksipakid kõigile pensionäridele. [---] Tahan kirjutada ikka jõululaupäeva õhtuse kirikuskäimisest-olemisest. Sain sellise elamuse nagu lapsena, kus käidi hobustega kirikus. Hobused pandi kiriku ja kirikumõisa (kirikumaja – kirikla) aia külge ohje pidi kinni, heina mõrts ette ja hobusele tekk üle selja, et külma ei saaks. Kiriku teenistuse aegas käidi tihti kontrollimas, kas kõik vaikselt seisavad. Ohjad olid looga alt ära võetud, siis sai nendega hästi lähedalt... koonu alt kinni siduda aia külge. Hobusel võeti rauad suust, kui sööma pandi, et mitte lõhuks-kulutaks raudadega hambaid.

Tänavu jõululaupäev oli autosid niisama palju nagu vanasti hobuseid, mõlemal pool tee ääres kuni rahvamajani ja teistpoolt kirikut kuni pritsukuurini. Nüüd küll seda Eesti ajast pritsukuuri pole enam, aga tee nimi on ikka Pritsu tee.

Ainuke asi, mis nüüd jäi puudu kirikust tulles, et ei saa enam võidu joosta, et ruttu ennem teisi koju saaks, siis saab aasta läbi oma töödega ka teistest ette.

Ennem kirikut tõttasid kõik surnuaeda ära käia – küünalt viia. Küll oli imeilus kott-pimedas surnuaed küünlatuledega! Kirik läks kell 17 sisse. Naised laulsid ja lugesid Jeessuse sündimise lugu. Siis noored ja vanad lauljad laulsid veel kiriku jõulupuu juures mitu jõululaulu. Kirik oli, võib öelda, rahvast täis – noori, vanu, mehi ja naisi. Ainult nii palju veel, et vanasti olid mehed paremal ja naised vasakpoolel kirikus ning poisid küünlakasti ja altari vahel. Nüüd kõik segi. Ennem peeti igal pool meest paremal, naist vasaku käe pool... nagu laulatades ja surnuaeda mattes. Mees on nii nagu naise parem käsi. Kirikus olijatele väikestele ja õpilastele oli ja on olnud paarkümmend aastat kiriku poolt kommipakid kastides, iga laps võtab ise sealt omale paki. Selliselt seadis Marina, nagu vanal Eesti ajal oli.

Nüüd mõni sõna minu jõululaupäeva õhtust, kui olin kodus peale kirikuskäimist, ja täna hommikust. Õhtul tuttav helistas, tahtis teada, kas olen kodus. Ta tõi kingitust. Täna hommikul jälle naaber küsis, kas ma kodus olen. Meil on ju vanast ajast selline komme, et igaüks viis ennem jõulu oma õlut naabritele proovi-maitsta. Nüüd tuuakse toitu, rukkipüülileiba, sülti, üht kui teist, aga õlut ei viida enam. Ennem jõulu kalurid toovad jõulukalu. Kihnus keedetakse ahvenat ja kartulit jõululaupäeva õhtul. Lihatoite hakatakse sööma peale kirikut, siis lõpeb paastuaeg, mis hakkas kadripäevast.

[---]

Peale kiriku võeti vorstid ja rasvakauss ahjust välja, sai ja leib on ennem juba laual ning õllekorten, need peeti kogu pühade laual ja nii, et leiva lõigatud pool ei oleks ukse poole. Peale kirikut süüakse veel. Peale sauna olid jõulud (rukkiwilja põhk) juba tuppa toodud. Peale kirikut tuli jõuluvana, meie aegas tõi ehitud jõulupuu. Loeti salme ja lauldi jõuluvanale. Jõulude peal magati kogu perega jõulu-, uusaasta- ja kolmekuningapäeval. Magama pidi sirgest, siis vili ei lamandu ja kui kardeti lamandumist, siis magasid kõik kogu pere ühte külge pidi, siis ei lamandunud segamini. Jalas olid pikad säärikud, siis kasvavad viljal pikad pead. Kõikide suurte pühade öösel (tali-, suviste-) hoitakse jalad kinni (sukad jalas), siis on jalad kogu aasta terved.

Jõulu ajal põrandaid ei pühita. Jõulu ajal öösel on tuli kogu öö, lamp põleb, et küll vanasti oli lambiõli kallis ja vähe saada, siiski hoiti lambituli laua kohal põlemas. Pühades on söögilauad toa keskel põrandal, igal päeval oli ainult söögi ajal, kui söödud, viidi lauad jälle nurka ja tule all või akna valguses tehti tööd. Kui oli sõja aeg, oli mõnel tattnina, kas ise valmistatud või ostetud. Minul on ostetud alles, isetehtud viskasin ära. Lambiõli kokku hoides põletati ka piirge, mida lubati ainult ühest piiru otsast põletada ja kui piirule tuli pikk süsi, siis tuli pika ninaga peigmees. Igal asjal oma tähendus.

Jõuluks kaunistati laelamp. Traat aeti külge, löigati narmastega pabeririba igat värvi paberist ja keerutati ümber traadi ning plaadi alla löigati narmastega rattad, need kleebiti sinna – mõni leivataignaga, mõni tegi plaadisse augud, et kinnitada rattad. Meil ei tehtud auke. Lambi põhjale, kus õli sees, tehti ümber habe, s.o narmad rippusid allapoole. Päeval viidi lamp lae alt ära nurka, ennem pühiti lambiklaas puhtaks ja lambitaht löigati söest ära. Lambiklaasi puhastamiseks oli hari, ma arvan, et praegused lapsed ei teagi, mis see on. Nii kasvas kõike tehes ka inimesel ilumeel (Karjam 2012).

Ka vana tava – külakaudu käimine on Kihnus taas spontaanselt hoogu läinud, ent mitmeski mõttes uuenenult. Meeste ja naiste rollid ja käitumisreeglid on siin suuresti ühtlustunud. Mare Mätas:

Pundid liiguvad perest peresse, kus pakutakse omatehtud õlut ja suupisteid. Kihnus on ju nii, et öeldakse, et kui „kirik ond välles, võib latsis käümä akata” st, jõululaupäeva öösest alates kuni kolmanda pühani on igas peres ööpäevaringselt palju külalisi, kellele õlut pakkuda ja kellega juttu ajada.

Kõige paremad pundid on muidugi need, kus pillimees kambas on, ja selliseid liikus ka selle jõulu ajal palju: Lääne Juku akordioni ja oma kambaga, tema poeg Rando kitarr ja nooremate kambaga, Vana-Jüri Egert noorte kambaga, Kuraga Mari noorte kambaga jt. Sellised kambad kammivad kolme ööpäeva jooksul pea kogu saare läbi. Tänapäeval muidugi sõidetakse autodega perest peresse, kuid ei ole kaugel ajaloos aeg (isegi mina mäletan) kui meeste kambad käisid perest peresse jala, käisid igast perest läbi ja töid „sõnumi”. Nüüd on nii, et kambad moodustuvad peamiselt sõpruskonniti või sugulased või naabrid omavahel ja liikumise ulatus on suurem, sest minnakse, kuhu tuju tuleb ja mõnes talus käiakse lausa mitu korda mitme erineva kamba koosseisus.

Kihnus öeldakse ikka nii, et „vana punt piäb siis ää minemä, kui uus piäle tulöb”. Ühe sõnaga kui kamp sul toas laua ääres istub ja järgmine kamp tuleb, peaks vana punt kombe kohaselt lahkuma, oleks viisakas, sest muidu läheb kamp liiga suureks. Muidugi on neid, kes oma õigest kambast maha jäävad ja siis järgmiste minejate poolt kaasa haaratakse, vahepeal väsis mõni ära ka ja tukub mõnda aega sinu juures. Viimast jääb aastatega üha vähemaks, sest enamusel rändajatest ju autod olemas. Kui mõni aeg tagasi (ca 15–20 a) oli veel tähtis, et tüdrukud ja naised jõulude ajal latsis ei käiks (v.a oma sugulaste juures esimesel pühal), siis nüüd see reegel enam ei kehti. Ka jõululaupäeva öösel on külas rohkelt noorte segapunte ja ka abielunaiste punte.

Mina kirjutasin Vana-Jüri Egerti pillimängust jõulude ajal eelmine kord ülivõrdes, sest temal oli tõesti tore noorte tantsupunt kaasas. Isegi Tallinnast tulnud kuulus kihnlane Marko Kiigajaan oli tema pundis Kihnu tüdrukutega tantsimas (Marko ja Egert on nõbude lapsed). [---]

Kihnu uus rahvamaja

Jõulupidu uues rahvamajas. Olev Mikhemaa fotod 2010

Jõulud on Kihnus kõige suurem kogukondlik oma üritus, siis on kõik noored ja mandrikihnlastes kodus, käiakse kõik pered läbi, suheldakse omavahel palju, klaarritakse tüliasju ja vallaasju ja muid asju, tantsitakse ja lauldakse palju ja on üldse kõige-kõige toredam aeg Kihnus. Olen ikka ja jälle mõelnud, et millal tuleb see aeg, kui ukseid kinni pannakse (öeldakse ikka ju et: „jõulus piävd ukšõd lahti olõma!“) ja külalisi enam ei oodata, kuid sinnamaani on veel õnneks pikk tee. Kuigi Kihnus on mõned inimesed, kes tuled kustutavad ja ukseid sulgevad, kuid nende sõnum on teada ja enam ei minda proovima, kui teada on, et ühelgi aastal pole sisse lastud. Varem oli sellel uste ööpäevaringsel lahtihoidmisel ka kindlasti see tähtsus, et pika rännaku ette võtnud jalakäijad mehed kusagile ukse taha liigse õlletarbimise pärast lumehange magama ei jääks. See oli kogukondlik hoolitsus, et kellegagi sellist õnnetust ei juhtuks.

Lõpetuseks: 20 aastase taguste jõuludega võrreldes on muutunud see, et jala käivad meestepundid on teedelt kadunud, v.a oma naabruskonnas ringi käivad mehed, kaugemaid retki jala ette ei võeta. Latsis käivad ka naised ja tüdrukud, mis oli varem tabu, vähemalt jõululaupäeva öösel; sõidetakse kogu Kihnu läbi (siiski kohati ka valikuliselt, oleneb pundist, ennekõike valitakse ikka oma sõpru). Kolmandaks on elatustase oluliselt paranenud ja külalistele pakutav muutunud uhkeks ning üksteist ületrumpavamaks, napsud peenemaks. Neljandaks on tekkinud ülisuured noortekambad, kus teinekord kuni 30 noort pundis (need kambad ei meeldi kellelegi, peetakse liiga suureks, mõnel pool ei mahu tuppa ära ja ei oska midagi neile pakkuda ka).

Arvan, et minu kodust käis jõulude ajal ja uiõ-aasta poistena läbi umbes sadakond inimest. Ise ma latsis ei käinud, olin kodus oma külalistele ööpäevaringselt kättesaadav, külalised tulevad ju sõltumata kellaajast (Mätas 2012)

Jõulud on niisiis muutunud Kihnus üheks suuremaks rahvapühaks. Kiriku roll on kasvanud, rahvamajas korraldati valla ja rahvamaja ühiste jõududega pensionäride pidu, koolis toimusid peod mudilaste ja õpilastele, mõlema hingeks oli mandrilt pärit laulmisõpetaja Hilma Kerbak. Säilinud on tava viia jõulude eel sugulastele ja naabritele osa kalasaagist jm toitu. Samuti püsib komme panna surnuaeda sugulaste haudadele küünlad. Hoogustunud on külakaudu käimine. Seega on Kihnu jõulukommetes säilinud palju vana, kuid samas on toimunud suured muutused, sh naiste ja meeste rollides ja sooideoloogiates: kirikus on kadunud meeste ja naiste pool, külakaudu käimas võib näha ka noorte segapunte või naiste kampasid, mis oli vanasti jõulude ajal lubamatu. Viimast soodustab suuresti ka asjaolu, et sõidetakse autodega. Sellega seoses on laienenud ka puntide liikumisaadius: varem külakeskne või sugulaste vaheline tava on muutunud suuresti sõpruskondade keskseks ja ülesaareliseks.

Jõulupidu rahvamajas.

Olev Mikhemaa fotod 2010

Veronika Nazarova, Veera Leas, Katrin Kumpan

Maie Aav (Noodi Maie) ja Mare Mätas (Uiõ-Matu Mare). Eino Pedaniku foto 2007

7.5. Maie Aav ja Kihnu Muuseum

Uut elu on alustanud **Kihnu Muuseum**. Tallinna Ülikooli bibliograafina lõpetanud **Maie Aav** tuli muuseumisse tööle, kui maja oli läbi aegade kõige viletsamas seisus.²⁸ Muuseum asus vanas koolimajas, mis oli täiesti amortiseerunud.

Maie meenutab muuseumialgusaegu: *Kaerametsas oli palju talutöö tegemise vahendeid, mida enam ei kasutatud. Samuti polnud nagu õiget kohta Kihnu-Ruhnu mängudest jäänud mälestusesemetele jne. Theodor Saar mõistis, et need on väga väärtuslikud asjad ja pidas Pärnu muuseumi direktori Omar Volmeriga nõu. Vana koolimaja oli tühjaks jäänud ja sündis mõte sinna muuseum rajada. Anne elas nooruses Kaerametsas ja nad käisid ka perekonniti läbi. Veeda tegi Annele ettepaneku hakata vanavara kogumisega tegelema. Esimese näituse kujundas ja vitriinid tegi Volmer. Enamuses eksponaadid pärinesid Kaerametsalt. Edaspidi tegeles jooksvalt kogumisega Anne (Aav 2010).*

Mandrilt pärit kooliõpetaja Anne Buravkova oligi kauaaegne ainus osalise koorusega muuseumitöötaja-giid õpetaja ameti kõrval. Anne tundis muuhulgas huvi Kihnu käsitöö vastu ja on ka ise seda koolis õpetanud.

Maie Aav hakkas muuseumiga tegelema juba SA Kihnu Kultuuriruum juhatuse liikmena. Algus oli väga raske: koostööleping vallavalitsuse ja sihtasutuse vahel ei leidnud algul vallavanema toetust. Lõpuks leping siiski sõlmiti ja siis oli juba, millele toetuda.

Toona oli väga päevakorral vanade väärtuslike esemete äramüümine suvitusvõõrastele võileivahinna eest. Asusin majast majja käima ja palusin lasta üles pildistada vanavara ja jutule saades selgitasin kuidas oskasin, et vanad tarberiistad on eriti väärtuslikud just siis, kui need Kihnu kohapeale ja muuseumisse jäävad. Selle esimese suure ringiga õnnestus siiski ka üht-teist muuseumikogusse osta. Oluline oli teada saada, et endiselt on Kihnu aitades ja käsikambrites väga palju väärtuslikku vanavara (Aav 2010).

Anne Buravkova oli õpetaja amet kogu aeg olnud põhiline ja sealt kõrvalt oli raske leida aega muuseumitööks. Ka puudusid tal selleks teadmised ja kogemused. Nii oligi aastakümneid muuseumikogu täienenud peamiselt selle võrra, „mis muuseumiukse taha toodud“.

Pärast seda, kui Annely Akkermann sai Kihnu vallavanemaks, kujunes muuseumi remont uue vallavalitsuse prioriteediks. Vallavanem otsis muuseumi rekonstrueerimise projektijuhti ja Maie otsustas väljakutse vastu võtta. Veebruaris 2007 asuski ta muuseumi juhataja ametikohale. Selleks ajaks oli vallavalitsus sõlminud

²⁸ Käesoleva peatüki andmed põhinevad minu ja Maie Aava kirjavahetusel 2010. aastast.

Renoveeritud Kihnu Muuseumi avamine 20. juunil 2009. Ingrid Rüütli foto

*Muuseumi õnnistamine.
Ingrid Rüütli foto 2009*

*Maie Aav tänab endist muuseumijuhatajat
Anne Buravkovat. Olev Mihkelmaa foto*

juba lepingu AB Studio Paralleeliga (arhitekt Jaak Huimerind) ehitusliku eskiisprojekti valmimiseks.

Minu esimestel tööloleku päevadel selgus, et eelmisel juhatajal ei olegi üle anda mingeid dokumente – väidetavalt oli nii tulmeraamat kui teised dokumendid lihtsalt kadunud!!! Mäletan, see oli väga külm talv ja muuseumis sees kõvad miinuskraadid, kui alustasime ühekaupa vanavara ülespildistamist, muuseumitähise andmist, museaalide signeerimist, esmast kirjeldamist ja arvutisse kandmist. Töövõtulepinguga võeti appi pildistama veel Raili Oad. Abis oli ka Anne Buravkova. Nii saime mingi ülevaate olemasolevast muuseumikogust. Kirjutasin tööühma toel arengukava, otsisime erinevaid programme, kust võiks saada raha muuseumisse investeerimiseks. Maja oli tõesti kohutavas seisus, present väljas laperdamas ja eksponaadid sees hallitamas (Aav 2010).

Konsulteriti Pärnumaa Ettevõtluse Arenduskeskusega ja koondati tähelepanu piirkondade konkurentsivõime tõstmise programmile. Sellele rahataotlust esitades peab olema aga läbi viidud teostatavus-tasuvusanalüüs, mis omakorda maksis 80 000 krooni; selleks sai kirjutatud rahataotlus piirkondade arendamise programmile. Sisulises mõttes oli selle analüüsi valmimine suureks abiks, kuna oldi sunnitud kõik hästi läbi mõtlema ja korralikult planeerima. Paralleelselt otsiti sise- ja ekspositsioonikujundajat ja erinevatel põhjustel sai valituks OÜ Laika, Belka ja Strelka. Kokkusaamisi, mis selgitasid Kihnu-poolseid soove ja nendepoolset nägemust, oli mitmeid. Projekti vedamisel on kahjuks tehnilist tööd kohutavalt palju, vahel tundsin ennast tõelise bürokraadina, kes üldse

Maie Aav tutvustab muusumi. Olev Mihkelmaa foto 2010

Kolmõpuari pulmamaja õuel, Maie Aav esiplaanil. Ingrid Rüütli foto 2008

*Maie Aav lastega sadamas noorpaari ootel.
Eino Pedaniku foto 2007*

enam ei loodagi, et see töö kunagi ka mingit vilja kannab. Aitas meeskond: eelkõige vallavanem Annely Akkermann, kes kõikjal nõu ja jõuga abiks oli, samuti raamatupidaja Marika Vesik, vallasekretär Heldy Põlluste jt (Aav 2010).

Rekonstrueerimise projektis oli väga suur abi ka Paal Põllustest just praktilistes ehitusküsimustes. Ta on olnud ehitusettevõtte juht ja vaidlustes YIT Ehitus AS-iga andis väga head nõu. Arhitektid ja Kihnu pool tahtsid, et endise mõisa palkidest ehitatud vana koolimaja hoonet jäetaks alles nii palju kui võimalik ja renoveeritaks, ehitaja tahtis mitmes kohas vana lõhkuda ja uut asemele teha, sest nii on lihtsam ja kiirem. Aga tulistes vaidlustes jäi peale esimeste arvamus. Abi selleks tuli ka omanikujärelvalvel (Valter Koost ja OÜ Ösel Consulting).

Püsiekspositsiooni üle arutati mitmeid ja mitmeid kordi. Kutsusin töörühma Niidu Katrini, Jaagu Merikese (Merike Liidemaa), Annely ja mitmeid teisigi, aga kõige aktiivsemad olid eelnimetatud. Mina pakkusin algselt välja idee, et ekspositsioon võiks olla inimese elukaare järgi üles seatud. Lapseeaga see ju jäigi algama. Ja pärast lapseiga tuleb meheks või naiseks olemine – kaks üsna erinevat maailma. Ettevalmistava töö (näiteks fotode kokkuotsimine jm) tegin mina, aga ma kunagi ei julgenud üksinda otsustada, siin oli abiks kõige rohkem Katrin (fotode valik, tekstide lühendamine, olulisima välja toomine). Multimeedia võimalused olid üsna tundmata maa, siin aitas tehnilise poole pealt Andres Toomsalu (Pärnu mees, kes hoolitseb valla arvutivõrgu toimimise eest) ja Laika, Strelka ja Belka OÜ naised (Malle Jürgenson, Krista Lepland ja Tea Tammelaan) (Aav 2010).

Fuajees asub piletilaud ja muuseumipood, turisti jaoks infopunkt ja lastele mängunurk. Muuseumi eestuba on kihnlastele kogunemise ning infovahetamise kohaks ka külmadel kuudel, kui saare külastajaid liigub vähe.

Kogu ekspositsioon ulatub ajas tagasi kuni 100 aastat. Esitatakse lugusid pildina, tekstina ja esemete kooslusena olulisematest teemadest, tegevustest ning inimestest. Fuajees antakse üldine pilt saarest, selle asustusest ja ehitistest. Esimese ekspositsiooniruumi teemaks on lapseiga (kätki, mänguasjad, rõivad, koolielu), järgnevad olulised isikud (kooliõpetaja Theodor Saar, seltsielu ja Sinaida Saar, kirikuelu ja Marina Roosleid, hõbesepp Peeter Roosleid), meeste tuba (mehed merel, kapten Enn Uuetoa, laevaehitaja Enn Vahkel, hülgeküttimine, kalapüük, meremeeste kastid ja laulud) ja naiste tuba (põllu- ja majapidamistööd, lapsed, loomad, käsitöö) ning Kihnu pulm (kosjad, noorikumaja, pulmalaulud-tantsud, veimed). Viiendas toas on eksponeeritud ait (riidekirstud) ja käsikamber (majapidamistarbed), kuuendas Kihnu lugu piltidena (J. Oad ja teised naivistid) ning viimases ruumis on püsinäituse lõpp (laulmine, filmi vaatamine jms) ning vahetatavad näitused. Kõikides ruumides täiendavad traditsioonilist ekspositsiooni liikuvad pildid (filmilõigud, slaidiprogrammid) ja helitaust.

Eraldi projektid olid vahetatavate näituste toas eksponeeritud fotonäitus „Kihnu pulm” ja Kihnu naivistide originaalmaalidest koopiatega tegemine Kanutis. Koostöös Vaal galeriiga avati kihnlase Leida Mätase maalinäitus, valmis raamat Jaan Oadist²⁹. Viimane sisaldab fotokoopiaid ligi 70st Jaan Oadi maalist ühes selgitavate alltekstidega ning loob suurepärase pildi Kihnu meeste ja naiste töödest ja tegemistest 20. sajandi alguses.

Muuseumis on võimalik ette tellida töötubasid, kus saab õppida paelte punumist, Kihnu jaki õmblemist, kudruste valmistamist, Kihnu nuku valmistamist, kangastelgedel kudumist, võrgulina kudumist, muti rakendamist. On alustatud aktiivset suhtlemist kogukonnaga. Korraldatakse mitmesuguseid üritusi, näiteks tähistatakse silmapaistvate kihnlaste tähtpäevi, nagu Marina Rooslaidi 100. sünniaastapäev. **VIDEO 12.** Edukalt on osaletud muuseumiöö projektis.

Muuseumiöö läks meil väga hästi. Lugesime ette Theodor Saare kirja pandud lugusid ja edasi rääkisid inimesed endaga juhtunud kummalistest asjadest. Võtsime kõik videosse ka, sealt saab need lood üles kirjutada. Väga paljud uskumused on meil elujõus, väga huvitav oli (Aav 2010).

Maie on kooliõpetajate kõrval üks väheseid Kihnu naisi, kellel on olnud õnne pärast kõrgkooli lõpetamist kodusaarel meelepärast tööd leida – talle usaldati hoida ja juhtida Kihnu saare olulisemaid kultuuriobjekte – Kihnu Muuseum. Ta on pannud sellesse oma hinge ja andnud ühtlasi muuseumile uue hingamise.

*Hilma Kerbak ja Maie Aav.
Olev Mihkelmaa foto 2010*

Maie Aav lastega. Olev Mihkelmaa foto

²⁹ Kihnu Jõnnud Jaani silme läbi. Jaan Oadi pildiraamat. Koostajad Inge Laurik, Sirje Pallo. Projekti koordinaator Maie Aav. Toimetaja Joel Sang. Kihnu Muuseum 2010.

7.6. Trükised ja raadiosaated, turism ja käsitöömüük

Kõrgharidusega kihnlased töötavad ka pedagoogidena, **Lea Jõgisuu** oli mõnda aega koolidirektor. Kõik nad on osalenud aktiivselt ka Kihnu kultuuri säilitamisel ja edasikandmisel.

Kihnu Riikliku Kultuuriprogrammi toel on Kihnu Kultuuriinstituudi raames asutud koostama trükiseid ja meediaprogramme Kihnu keele ja kultuuri säilitamiseks. Õpetajad **Külli Sepp (Laos)**, **Reene Leas** ja **Evi Vesik (Tõeväli)** on koostanud Kihnu aabitsa, **Ly Leas**, **Külli Sepp (Laos)** ja **Evi Vesik (Tõeväli)** Kihnu lugemiku, **Külli Laosel** on valminud grammatikaõpik koos töövihikutega, **Reene Leasel** on käsil Kihnu keele elektroonilise sõnastiku täiendamine.³⁰ Ka on Reene vahendanud populaarseid Kihnu uudiseid Vikerraadios. Peamiselt on kihnukeelseks raadiohääleks olnud aga **Marju Vesik**. Samas löövad nad aktiivselt kaasa ka Kihnu kogukonnaelus – pulmades, kalendritähtpäevadel, rahvamaja üritustel jm.

Väljaandeid on avaldanud ka Kihnu Kultuuriruum. **Mare Mätas** on koostanud kokaraamatu³¹. **Katrin Kumpan** on lisaks ansamblijuhtimisele ja paljude kultuuriürituste korraldamisele kokku pannud ja publitseerinud SA Kihnu Kultuuriruumi projektina UNESCO toetusel kolm laulutekstide kogumikku – *Kihnu lastõ lauluvihk*, *Kihnu nuördõ lauluvihk* ja *Kihnu naestõ lauluvihk* ning kogumiku *Kihnu pillilugudevihk*. Noorte laulik sisaldab peamiselt meeste laule, naiste laulikusse mahub laule alates vanadest pulmalauludest matuselauludeni, läinud sajandi alguse rahvalikest lauludest „Stalini-aegsete” lauludeni („mis ond meite lemmiklaulud!”) ning Virve Köstri laulude ja muude uuemate lauludeni välja.

Naised on omandanud märkimisväärse koha ettevõtluses. Annely Akkermann juhtis pikemat aega aktsiaseltsi Kihnurand, hankis uusi reisijatele mugavamaid laevu, korraldas turistide vastuvõtmist, tegutses giidina, asutas teabetoa jne. Pärast edukat tegutsemist Kihnu vallavanemana jätkas ta Pärnu aselinnapeana. Sealt aga valiti märkimisväärse häälte arvuga IRLi saadikuna Riigikokku. See on kahtlemata karjääriredeli kõrgeim tipp, kuhu Kihnu naised on küündinud. Poliitikuna on ta avardanud Kihnu naise rolle veelgi enam kui teised tähelepanuväärsed naised, kelle ühiskondlik tegevus pole ulatunud kaugemale kodusarest. Üheks uueks tuluallikaks saarel on osutunud käsitöö valmistamine ja müük turistidele.

³⁰ Aabets. Jutud mõtlõsid vällä Külli Laos, Reene Leas ning Evi Vesik, pildid mualis Uno Roosvalt. Koostanud Külli Laos, toimetanud Mark Soosaar. Kihnu Kultuuri Instituut 2009; *Kihnu lugõmik*. Koostanud Ly Leas, Külli Sepp ja Evi Vesik, toimetanud Joel Sang. Sihtasutus Kihnu Kultuuriruum, 2004; Külli Laos. *Kihnlasõ emäkiel*. Toimetaja Mark Soosaar. SA Kihnu Kultuuri Instituut [i.a.].

³¹ *Kihnu kokaraamat*. Koostanud Mare Mätas. SA Kihnu Kultuuriruum 2009.

Endisest Kihnumua laulutüdrukust Annely Akkermannist on saanud edukas firmajuht. Anu Visseli foto 1996.
ERA, VF 1352

Külli Laos esineb Kihnu keeleseminaril.
Ingrid Rüütli foto

Külli Laos, Ly Leas ja Reene Leas lastega Kihnu viiulifestivalil.
Ingrid Rüütli foto 2011

Teatud käsitööesemete valmistamine teiste jaoks oli tavaline ka varem. Kui seelikukanga koob igaüks või vähemalt iga pere ise, siis tikkimine oli Kihnus nagu mujalgi Eestis eeskätt spetsialistide töö. Kuigi oskus oli üldisem, igaüks sellega ei tegeelnud.

Rosaali Karjam (Härma Roosi, sünd 1935) on väga paljudele naistele tikkinud käiseid ja noorikutanusid. Selleks oli tal kindlasti eriline anne ja ka huvi, kuid seda soodustas ka tema töö ilmajaamas, kus käsitöö tegemine aitas öösiti valves olles und peletada. Ka polnud tal saatuse tahtel lapsi.

Lahke ja rõõmsameelse inimesena on Roosi olnud ka paljudele uurijatele hea informant. Tema mustreid ja teda kui käsitöömeistrit on tutvustatud arvukates trükistes (vt Karjam & Summatavet 2008; Summatavet 2005; Summatavet 2006; Summatavet 2007; Summatavet 2008; Summatavet & Raud 2006; Uus 2005; Pink & Teder 2005). Viimased käsitlused Roosi elust ja tööst on raamat *Härma Roosi elu-kirjad* (2009) ning Kärt Summataveti ja Roosi ühistöö *Minu ajalugu. Kihnu Roosi käsitöökogu* (Summatavet 2010). Roosi on ka ise koguja – lisaks suurele mustrite ja käsitöökogule ning suulisele Kihnu pärimusele on ta hankinud ka mujalt materjale kalendrikommete, eriti aga mustrite tähenduse kohta ning vahest täiendanud viimaseid oma fantaasiagagi. Selleks on teda nähtavasti innustanud kogujad ise. Kärt Summatavet kirjutab:

Roosi on kursis kaasaja aktuaalsete teemadega, on uudishimulik, ettevõtlik ja aktiivse eluhoiakuga. Seetõttu tuleb Roosi puhul silmas pidada asjaolu, et lisaks Kihnu saare pärimusele on ta omandanud ka mitmekülgeid teemasid muudest allikatest. Tema kirjades ja suulises juturepertuaaris leidub rikkalikult seletusi ja näiteid selle kohta, kuidas pärimuse kandja oma fantaasiat ja kujutlusvõimet rakendades seob ja seostab kohaliku pärimusega ka teistest allikatest pärinevaid seisukohti (Summatavet 2010: 53).

Lisaks käsitööoskustele tunneb Roosi hästi kombeid, tantse, kohamuistendeid. Eespool tööme ära ühe näite tema kirjadest autorile, milles ta jagas oma emotsioone jõuludest. Temalt on jäädvustatud hulk huvitavaid heli- ja videointervjuusid (TF 2, 3, 7, 10), ka on ta saatnud ise kirjanekuid kirjandusmuuseumi rahvaluule arhiivile. Roosist on valminud ka kaks telefilmi: „Käsitöömeister Roosi Karjam” ja „Kihnu naise hommik” (TF 2, 3).

Tänapäeval on Kihnus mitu käsitöö müügipunkti. Kõrdikangast ja kudumeid valmistavad paljud, võid ja niplispitse teevad veel vaid üksikud meistrid. Meeste troisid, mille kudumine on eriti aeganõudev, on hakatud müügiks valmistama aparaadi abil. Siiski on taas ausse tõusnud käsitsikootud troi, mida paljud naised talviti koovad. On olemas ka meistrid, kellelt saab troid tellida. Tikkijana on tänapäeval hinnatud **Maire Palu**, kellel seoses viimasel ajal taas ausse tõusnud pulmakommetega on varuks kahe aasta tellimused tanudele ja käistele.

*Pulmalaulikud Galina Leas, Külli Laos, Maria Köster, Katrin Kumpan ja Ly Leas.
Ingrid Rüütli foto 2007*

*Õed Ly ja Reene Leas tantsuhoos.
Eino Pedaniku foto 2007*

Probleemiks on kujunenud asjaolu, et Kihnu käsitöösemeid on hakatud valmistama ja müüma ka väljaspool Kihnut, kusjuures need ei vasta traditsioonilistele kvaliteedinõuetele. SA Kihnu Kultuuriruum koduleheküljelt loeme:

Kihnu naised on otsustanud seljad kokku lüüa ning tõsiselt oma vaimset kultuuripärandit kaitsma asuda. Neljapäeval, 7. aprillil [2011] kutsuti kokku Kihnu Toote Koda, mille eesmärk on eristada meie ainuomane väärtuslik kogukondlik pärand kommertslikust masstoodangust, päästa Kihnu käsitöö solkimisest ning oma esivanemate pärandist tulusaajatena näha eelkõige kihnlasi. Toote Kojal on paarikümneliikmeline nõukoda, kes kutsutakse kokku suuremate probleemide kerkimisel, ning viieliikmeline juhatus, kes otsustab jooksvate küsimuste üle. Välja on töötatud ka kvaliteedimärk „Kihnlastö tunnustõt“, mis eristab Kihnu käsitöömeistrite tehtut muust toodangust (<http://www.kultuuriruum.ee/>).

Rätikuid, põlle- ja sitsjaki kangaid hakati juba tsaariajal poest ostma. Samad mustrid on endiselt hinnas (Mätas 2006).

Nende, eriti rättide hankimine on Kihnu naistele tänapäeval probleemiks, kuna neid võib saada üksnes välismaalt. Ent moodne tehnika tuleb siingi appi: põlle- ja rätikukangaid on hakatud tellima koguni interneti teel Ameerikast. Uudne on Kihnu Kultuuriruumi algatatud ja Kihnu regionaalprogrammi toetatud internetipoe projekt, et tutvustada kihnlaste käsitööd laiemale huviliste ringkonnale Eestis ja kaugemal (vt <http://www.kihnukaubamaja.ee/>).

Olev Mihkelmaa foto

Kihnu vallavanem Ingvar Saare. Olev Mihkelmaa foto

7.7. Mehed varjust välja

Viimastel aastatel on hakatud taas korraldama ka kultuuriüritusi, milles on suur osa meestel. Uus ettevõtmine, õieti küll taasleitud vana, on ruhnlastega koos üles soojendatud kunagi nii populaarsed Kihnu-Ruhnu mängud (toimused vaheldumisi Kihnus ja Ruhnus aastatel 1965–1971). Uuesti hakati neid korraldama 2008. aastal, esmalt Ruhnus.

Mina ja Kaarel Lauk otsisime eelnevalt materjale nende mängude kohta – aja-leheväljavõtted, fotod, inimeste mälestused. Minu ülesandeks oli Kihnu poolne organiseerimine – võistkonna leidmine, esinemiskava koostamine jne. Kavas tantsisime Kihnu tantse, laulsime Kihnu laule ja laule, mis olid enne nendel mängudel kavas (Leas 2010).

2010. aasta suvel korraldati mängud taas Kihnus. Oluline koht mängudes on spordivõistlustel, milles on tegevad peamiselt mehed.

SA Kihnu Kultuuriruumi eestvõttel käivitati 2010. aastal uus regulaarürituste sari „Kihnu mere pidu“, mis lähtub „vanast heast kaluritepäeva traditsioonist, kuid hõlmab laiemalt kõike merega seonduvat: laevad, laevamehed, hülgekütid, merebioloogid, laiud, merelinnud“. Festival korraldatakse Kihnu meeste traditsiooniliste elatusalade väärtustamiseks ja toetuseks ning majanduse elavdamiseks saarel (vt lähemalt <http://www.kultuuriruum.ee/>).

Mere pidu oli suur õnnestumine ning mida aeg edasi seda helgemaks kõigi mälestused muutuvad. Kogu üritust soosis ju ka imeilus ilm, uudne korralduskäik ning ülitihed ja huvitav programm, mistõttu olid pea kõik kihnlased kaasatud ning osalesid aktiivselt. Külalisedki olid äärmiselt meeldivad ning neid tõi praam kohale ca 1400 (maksimum, mis kolme praamiga võimalik), lisaks külalised oma laevadega ja kogu Kihnu rahvas, seega osalejaid umbes 2000, mis on meie senine maksimum. Käsitöö laadad läksid hästi, samuti kalurite võistlused ning ka kõik muu (Mätas 2010).³²

Järgmiseks aastaks on jälle plaane kuhjaga, kuidas teha, unistus oleks Kihnu mere pidu 2011 – hülgepüügi festival, et pakume külalistele hülgeleha. Vot see oleks vast trump ning meelitaks kohale hulga meeldivaid kultuurituriste, kes igal aastal sellepärast just tulekski. Muidugi on lisaboonuseks see, et antud nädalavahetusel on ja hakkab olema eksponeeritud kogu Kihnu kultuuri alane teave – käsitöö (müügid, õpitoad), laul, tants, pillimäng, toit ning just meeste traditsiooniliste elatusalade tutvustus (kaluritepäev ju ka niikuinii).

³² Vt ka Silvia Paluoja. Kihnu mere pidu lõppes kivilaeva nime valimisega. Pärnu Postimees 13.07.2010 (<http://www.parnupostimees.ee/?id=286780> – 27. jaanuar 2012).

Kihnu merepidu.

Mare Mätas

Olev Mihkelmaa fotod 2010–2011

Veera Leas

Seega plaanis nüüd jõuliselt seda hülgepüügi asja suruma hakata, järsku õnestub järgmise aasta mere peoks miskit teha, seda enam et valimiste aasta ka... Plaan kord sügisel Setumaal keskkonnaministriga kohtuda, setud tahavad kuuritsapüüki, meie hülgepüüki, järsku peitub ühtsuses jõud? (Mätas 2010).

Ka hülgepüügi asjad on loodetavasti leidmas valitsuses positiivset lahendust.

Päris meeste enda ettevõtmine on MTÜ Kihnu Mere Selts, mis loodi 2009. aasta kevadel Kihnu saart ja väina puudutava merealase informatsiooni kogumiseks ja talletamiseks, samuti traditsiooniliste käsitööoskuste taaselustamiseks ja edasiandmiseks. Kuigi ettevõtmine sai alguse väljastpoolt tulevast initsiatiivist, on Kihnu mehed sellega agaralt kaasa läinud.

Kihnu Mere Seltsi üks peamisi tegevussuundi ongi traditsioonilise paadi- ja laevaehituse traditsioonide taaselustamine ja noortele edasiandmine. Lisaks paadiehitusele üritame rõhku panna ka üldisemale mere ja sellega seonduvaga tutvustamisele noortele – nt keskkond – linnud, loomad, kalad, taimed meres, ümbritsevad laiud, üldisem tutvustus laevadest, merereeglitest ning üldiselt kaasa aidata mereelu arendamisele Kihnus. Proovime ka valmis ehitada traditsioonilised võrgu ja kivipaadid, lõpptulemusena aga tahaksime jõuda omaaegse kivilaeva taasehitamiseni (http://www.kihnumereselts.ee/Kihnu_Mere_Selts/KMS.html).

Lisaks on mehed hakanud aktiivsemalt osalema kunstilistes harrastustes. Tantsimine on Kihnus väga populaarne. Ka mehi on rohkem tantsupõrandal näha. Samuti on mehed hakanud enam pilli mängima.

Viimastel aastatel on kodusaarel tuntuks saanud ja pulmadeski tantsuks mänginud kohalikest keskealistest meestest koosnev **Kihnu Kamp**, mis koosneb „tõelistest kihnlastest: kalur Soometsa Mihkel Leas (laul, kitarr), laevamadrus Allikivi Mikko Oad (kitarr) ja traktorist Oru Enna Vesik (trumm), viimane mängib aeg-ajalt oma lõbuks ka akordioni” (Mätas 2010). Mängitakse 1970.–80. aastate pulmade populaarseid mandrilt pärit laule, mis on Kihnus käibel tänaseni. Kuid et ansambelis puudub viisipill, saab selle lugude järgi tantsida vaid valssi (kui laul on 3-osalises taktimõõdus), polkat (2-osalises taktimõõdus kiire loo järgi) või reinlendrit (2-osalises taktimõõdus aeglasema loo järgi), muid Kihnu tantse nad ei mängi. Kõik tantsud tantsitakse Kihnus endiselt ringis.

Kitarri mängimine on niivõrd populaarne, et igaüks, „kel natuke muusikalist kuulmist on, püüab kitarrimängu selgeks saada” (Mätas 2010).

Kitarri saatel on lauldud põhiliselt mandrilt kuuldud laule, mis on Kihnus väga omaseks saanud ja mida „lauldakse igal peol hea meelega” (Mätas 2010).

Omamoodi üllataja oli tänaseks laialt tuntud vokaal-instrumentaalansambel **Kihnu Poisid**, kes alustasid koolipoistena vanade Kihnu meestelauludega, mida õpiti peamiselt vanadelt naistelt ja vanadest käsikirjalistest laulikutest. Peagi prooviti

ka uusi, moodsaid lugusid. Kui teised ansamblid on kandnud ehedat pärimust, siis viimane esitab eeskätt seadeid ja on saanud ka eriauhinna Põlvas toimunud eesti rahvalaulude seadete konkursil. Viimasel ajal on nad spetsialiseerunud põhiliselt tantsumuusikale, kuid on andnud välja ka laulude plaate. Mõnigi laul on saanud Elmari raadio soovisaadetes väga populaarseks, sh üllatusena baptistide lauluvarast pärinev „Nii kui üks pääsuke...“ Tõenäoliselt on see praegu Eesti meedias ainuke populaarne vaimuliku sisuga levilugu.

Paraku tegutsevad Kihnu Poisid nüüd rohkem mandril ja tegelikult Kihnu juurtega on viieliikmelisest ansamblist vaid kaks osalist – muusikakooli haridusega akordionist ja uute lugude autor Janno Vesik ning kitarrist ja laulusolist Raino Laine. Pulmapillimeesteks nad ennast ei pea. Ansambli teeneks tuleb aga kindlasti lugeda seda, et tänu populaarsetele Kuursaali tantsuõhtutele on Kihnu tantsud kandunud ka Pärnu linnaruumi, kus elab ja mida tihti külastab rohkesti ümbruskaudseid kihnlasi. Raino, kes praegu ainsana püsivalt kodusaares elab, on viimastel aastatel ka Kihnu pillilaagrites koolilastele kitarril õpetanud. Ansambel mängib Kihnu tantsude seadeid ka 2009. aastal ilmunud väljaandes „Kihnu tantsulood“ (Rüütel jt 2009a).

Kihnu Poiste algkoosseisu esinemist võib näha **VIDEOL 9**.

Kihnu Poistele on tekkinud järelkasv **Manija Poiste** näol, kelle koosseis on juba lühikese aja jooksul muutunud.

Ansambli algkoosseisus olid Manija juurtega Marek Leas (Kodu talust, kitarr, laul) ja Egert Pull (Vana-Jüri talust, akordion), Kihnust Mikko Sutt (Allikivi talust, basskitarr), Enna Vesik (Oru talust, trummid). Ansambel oli tore ja väga armastatud ja soodsa hinnaga, Soometsa Mihkli ja Kihnu Kamba omamoodi mantlipärija, kuid mängis rohkem Kihnu tantse, kuni tekkis omavaheline tüli, mistõttu ansambel lagunes. Marek Leas lahkus ansamblist ja mängib nüüd uues koosseisus Pärnus – ansamblis Kentukid. Egert jt esinevad endiselt kolmekesi Manija Poiste nime all, Egert laulab ka ise. Kihnu uusaasta peol 1. jaanuari õhtul oli nende koosseisus ka juba uus liige, Pootsist Mändla perekonnast, laulis ja mängis kitarr.

Kentukid on oma esinemislaadilt professionaalsemad (paremad tänapäeva koolitatud kuulajale?), Manõja Poisid lihtsamad, iseõppinud Kihnu Poisid, kes edasiarendusi suurt ei tee. Nüüd ütlesid Manija Poisid, et see pole mingi Kihnu ansambel nende meelest [---] (sarnane asi natuke nagu meie Toote Koja kaubamärgiga käsitöös, eristada ehedust ebaehedusest, kihnlased mittekihnlastest). Ühesõnaga sellised vaidlused ja repertuaariküsimused neil praegu päevakorral, näis siis kes kaotab, kes võidab. Igatahes on Egert suurepärane külapillimees, kes mängib lakkamatult kolm päeva jutti noortele tantsu ja laulu saateks pillilugusid, seda oli jälle hästi ka sel aastal jõulude ajal näha. Palju, palju noorte pillimängu, laulu ja tantsu (Mätas 2012).

Samas jätkavad pillimängu naised – Ly Leas, Külli Laos, Lea Jõgisuu, Helga Michelson, Õie Vesik ja Reet Laos on saatnud laste esinemisi ning osalenud muudel ettevõtmistel, Helga, Õie, Lea ja Reet on olnud pulmapillimeesteks. Kihnu Kultuuriruumi ja Kihnu riikliku kultuuriprogrammi toel korraldatud koolilaste pillilaagrid Kihnus ja Manijal on väga populaarsed ja neist on kindlasti oodata järelkasvu Kihnu pillimeestele, mh ka viiuldajatele ja löötspillimängijatele.

Helga Michelson on koos oma lähikondlastega asutanud aga uue ansambli, mis on nii oma vahelduva koosseisu kui ka pillide koosluse suhtes uudne ja erandlik. Helga kirjutab:

Mai lõpus 2010, imeilusal päiksepäeval läksime Rock-City randa suvitama. Igaks juhuks võtsime kaasa kitarri, akordioni ja Aafrika trummid. Meid oli tore seltskond – Kuraga Mari (Helga tütar), Helga, Kristjan (Helga poeg), Kristjani pruut Kirkke ja Kristjani sõber Mäks (Marko, kes mängis trumme) ja Umba Tiit. Illus kevadilm lausa kutsus pillid kätte võtma ja musitseerima. Nii saigi alguse meie pisike ansambel. Suve edenedes lisandus meiega Kuraga Elvi (Helga ja Õie ema) oma huvitava rütmipilliga – katuseharjategemise labidaga, mida ta mängib puukulbiga. Kristjan pilliks said Jauram ja džinnipurk, mille sisse panime riisi. Suvel astusime üles muuseumis, käisime ka Kurase baaris inimesi üllatamas, siis veel Kaerametsas ühel koosviibimisel.

2010. aasta Kihnu merepäevadel võtsime osa võistumängimisest – seal osalesid Manija Poiste bänd, Kihnu Poisid ja meie ansambel. [---] Meie ansambli nimeks sai Pöögid (Kristjan pani selle nime: Kuraga maja taga metsas on tiik ja kui lapsed väikesed olid ja pahandust tegid, siis hirmutati neid sellega, et kui head lapsed ei ole siis pöögid viivad lapsed metsa). Veel astusime üles 2010. a. septembris rahvamajas laadal. Sellel suvel 2011 merepäevade aegu mängis Kuraga pereansambel tuletorni juures. Siis olime neljakesi – Helga, Mari, Õie ja Elvi. Sügisel 2010 alustas Maria viiuliõpinguid ja nii lisandus meie punkti ka viiul. Maria mängib peale viuli ja kitarri ka ehtsat löötsa ning nuppudega akordioni. Meie pillid ansamblis varieeruvad. Ja mängime sellise koosseisuga nagu meile meeldib ja ka kes parasjagu kusagilt võtta on. Näiteks Kihnu muuseumis mängis meil Jauramit ka meie kirikuõpetaja Viktor Ivask ning akordioni Raido Koppel. Helga tõi Hispaaniast maraka, see vahetab välja riisiga täidetud džinnipurgi. Mängisime ja laulsime 2011 aasta suvel ka Metsamaa talus. Kohal olid ajakirjanikud ja fotograafid. Sirje Niitra Postimehest kirjutas meist artikli³³ (Michelson 2011).

Seega võib öelda, et mehed on vahepeal tugevasti feminiseerunud Kihnu kultuuris oma positsiooni tõstmas. Administratiiv- ja majanduselus on nad Kihnus taas juhtpositsioonil. Samas kultuuriürituste põhikorraldajad ja folklooriharrastuses osalejad on jätkuvalt peamiselt naised.

³³ Sirje Niitra. Kihnlased turiste ei pelga – nad lõbustavad neid. Postimees 01.09.2011; Sirje Niitra. Õnnelike inimeste saar. Postimees 03.09.2011 12:38.

Manija Poisid: Egert Pull, Mikko Sutt, Enna Vesik, Marek Leas. Pille Paalami foto. Kihnu Muuseumi fotokogu

Kuraga pere bänd: pereema Elvi, Helga poeg Kristjan, Helga, Kristjani sõber Marko. Maria Michelsoni foto

Mare Mätas, kes üldiselt Kihnu mehi väga kõrgelt hindab, kirjutab meeste rollist Kihnu kultuuris ja suhtumisest folklooriharrastusse:

Selge on see, et neil [meestel] on tähtis osa: pidev kodust äraolek ajaloos, mehed on kujundanud rahvariided selliseks nagu nad on oma merereisidelt toodud kingitustega, ja on siiski enamuses head lauljad ja tantsijad, mida näeb igal Kihnu peol öösel peale 12. Nad on tihti erinevalt meist veel ehedad, mitte teadlikud kultuuri kandjad, mis on ju ka väärtuslik. Kihnu mehed tantsivad ja laulavad ainult oma lõbuks, naised tihtipeale teistele näitamise pärast (esinemine). See et mehed teadlikult folklooriüritustest, -reisidest, -esinemistest osa võtta ei taha, selle põhjused on ka meile vägagi teada ja neid on mitu. Kindlasti ei ole see täielik huvipuudus, pigem puudub auahnus, tahe näidelda (seda me ju festivalidel teeme), tagasihoidlikkus. Kuigi Kihnu mehed oma juttudes ja väljütlemistes suhtuvad tihtipeale naiste tegemistesse halvustavalt, sisemas nad armastavad ja hindavad väga oma kultuuri. Eks see Kihnu meeste abiellumiseelistus Kihnu naisega näita selgelt ka armastust oma kultuuri vastu, mitte millegi võõra ja huvitavama vastu. Mehed on tõepoolest olnud innovaatisemad kui naised Kihnus, naiste tugevus seisneb siin selles, et nad ei kuula lihtsalt meeste arvamust (Mätas 2008).

Kuid tuleb ette ka vastupidist. Nii näiteks ei lubanud kord Mare mees oma naisel presidendi vastuvõtule Kihnu riiete juurde pähe panna tanu, mis tundus antud olukorras liiga arhailine ja sobimatu, ning siin jäi mehe sõna peale. Mare: „Paljudele Kihnu meestele ei meeldi enam asju, millega naised tegelevad, näiteks et teljed talvel toas kolisevad ja vokid on toas ees jpm. Sealhulgas tanu kandmine pole nende arvates ilus.”

Ent hoolimata austavast suhtumisest meestesse teevad naised oma otsused enamasti iseseisvalt ja toimetavad oma parema äranägemise järgi, kusjuures mehed tavaliselt aktsepteerivad seda.

*Raino Laine laulab ja mängib
kitarri muuseumi avamisel.
Ingrid Rüütli foto 2010*

Annely Akkermann (Saare Annely). Olev Mihkelmaa foto